

ŁAŃCUT – MAP OF THE CITY FROM 1759

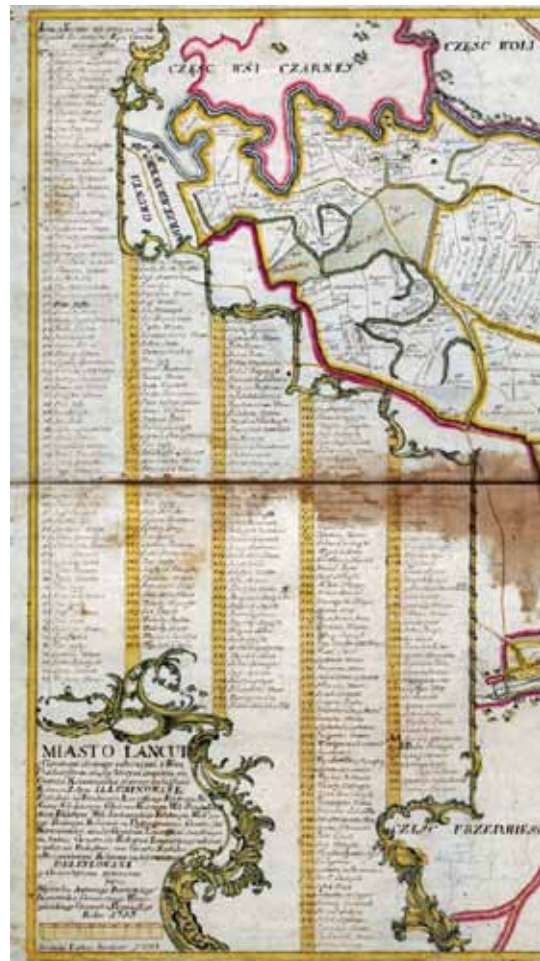
The collection of the Museum – Castle in Łańcut regained its map of the city from 1759. The document had been considered lost. Up to World War II it had been stored in the Łańcut Archive, and was recently bought at auction. It is an extremely valuable document illustrating the history of 18th century Łańcut.

ŁAŃCUT

JOANNA KLUZ

PLAN MIASTA Z 1759 R.

W 2010 r. zbiory Muzeum-Zamku w Łańcutcie wzbogacone zostały o bezcenny, znany jedynie z kopii i uznawany do tej pory za zaginiony dokument z czasów rodziny Lubomirskich. Plan Łańcuta, o którym mowa, pochodzi z 1759 r. i do czasów II wojny światowej przechowywany był w zamkowym archiwum Potockich. Zakupiony na aukcji, należy dziś do najstarszych eksponatów wśród tej partii zbiorów i pozostaje bez wątpienia jednym z cenniejszych dokumentów odnoszących się do dziejów XVIII-wiecznego Łańcuta.

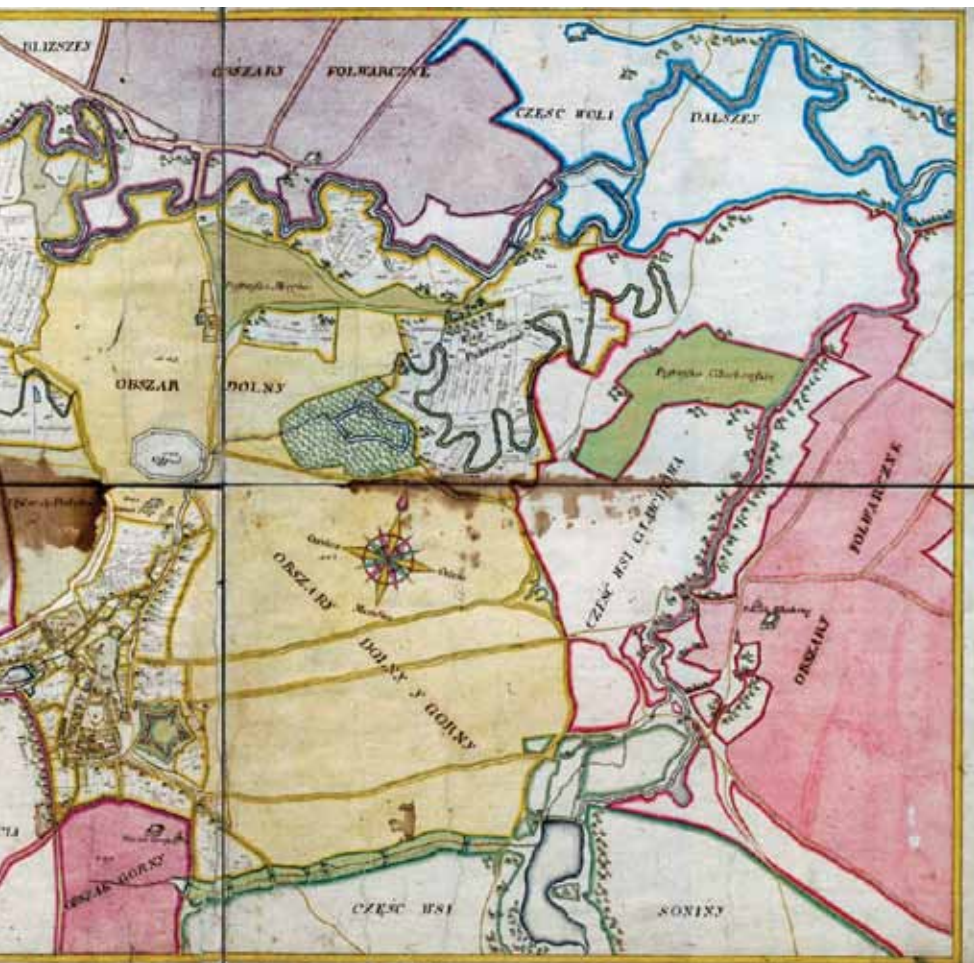
Fragment okładki mapy z herbem Pilawa, podpisem i numerami inwentarzowymi

Najstarsze mapy Łańcuta oraz związanych z nim okolicznych wsi pochodzą dopiero z XVIII stulecia. Na zlecenie braci Antoniego i Stanisława książąt Lubomirskich, w niedługim czasie po przejściu przez nich dóbr łańcutkich (II 1745 r.) rozpoczęto pomiary całego kompleksu. Książę Stanisław, który w lipcu 1745 r. przejął ostatecznie włości łańcutkie, bardzo mocno zaangażował się w sprawę obszaru swej majątności, głównie ze względu na rozwój gospodarki folwarcznej. Jego zainteresowanie ziemią wynikało również z tego, że od czasu jej objęcia nękaną był procesem o granice przez sąsiadkę Urszulę z Branickich Lubomirską, popierającą interesy Kacpra Lubomirskiego, roszczonego pretensje do majątku. Rezultatem tego sporu było sprowadzenie geometry Wojciecha Antoniego Borowskiego, który wykonał plany Łańcuta i okalających go wsi. Pomiary i plany z 1750 r. pozwoliły na ustalenie granic sąsiedzkich i w 1755/56 r. podpisać ugodę familijną. Drugi (opisany poniżej) plan z 1759 r. stał się prawdopodobnie podstawą „kommensuracji” przeprowadzonej w 1764 r., która wydzieliła grunta miejskie „według przywileju miasta”¹.

Zanim jednak Borowski rozpoczął w Łańcutcie prace pomiarowe, starościna bolimowska, sprowadziła w 1749 r. geometry

J. Cave w celu rozgraniczenia dóbr rzeszowskich, łańcutkich i przeworskich. Na mapy naniesione zostały wówczas tzw. „kopania lasów” czyli niedawno wykarczowane obszary. Konflikt braci Lubomirskich ze starościną Lubomirską z Rzeszowa przyczynił się również do powstania „mappy lasów”, a właściwie planu nazwanego *Mappa Sylvarum Łańcut alias compilatio*, ukończony w 1750 r. (w wydawnictwach na temat Łańcuta reprodukowany jest jej fragment ze schematycznie przedstawionym widokiem miasta, którego fotografie znajdują się w albumach Józefa Piotrowskiego; oryginał wywieziony został w 1944 r.).

Po 1750 r. prace pomiarowe dóbr Stanisława Lubomirskiego trwały nadal. Jak już wspomniano, wykonywał je geometra przysięgły Wojciech Antoni Borowski (ur. ok. 1720 r., zm. ok. 1780 r.), któremu Lubomirski polecił sporządzić plany przejętych „rozległych dóbr łańcutkich wraz z miastem i zamkiem oraz mapy pomiarowe sąsiednich pól i wsi, należących do ogromnego klucza łańcutkiego”. Dokładnie taką informację w *Polskim Słowniku Biograficznym* podaje J. Piotrowski, który wspomina również, że „w archiwum zamkowym znajdują się dwie większe i dwie mniejsze oryginalne mapy Łańcuta wraz z wsiami okolicznymi oznaczone następującym podpisem „Delineowane y Geometrycznie wymierzone przez Wojciecha Antoniego

W. A. Borowski, plan *Miasto Łańcut*, 1759 r.

Borowskiego Komornika Granicznego Wyszogrodzkiego Geometrę Przysiętego Roku 1750 i 1759 – Scala Łokci Krakowskich 1000².

W albumach zachowała się fotografia planu nazwanego *Przedmieście czyli Łańcut wieś* z zarysem przy wschodniej granicy uproszczonego obrazu miejskich terenów oraz fragment dużej mapy z 1759 r. przedstawiający centralną część miasta z ogrodami. Całą mapę, zawierającą dodatkowo wykaz właścicieli posesji, sfotografowano w okresie międzywojennym dla Rady Miasta. Po wojnie znalazła się ona w kolekcji dr. Władysława Balickiego z Łańcuta, a następnie przekazana została do zbiorów Miejskiej Biblioteki Publicznej. Oryginał, uznany za zaginiony, szczęśliwym trafem odnalazł się po wielu latach i od 2010 r. przechowywany jest w zbiorach bibliotecznych Muzeum-Zamku w Łańcutcie.

Do tego czasu posługiwano się jedynie wspomnianą kopią fotograficzną oraz paroma innymi kopiami, z których najstarszą jest plan *Miasto Łańcut* i drugi, uzupełniający, *Włość miejska* Konty autorstwa Tadeusza Jaworskiego. Obejmują one pełny obszar miasta jaki utrwalił się w XIX w. po zmianie statusu Podzwierzynca na odrębną wieś. Działki mają tę samą numerację co mapa W. Borowskiego. Różnica występuje w przedstawieniu zamku i otoczenia.

W 1759 r. była to jeszcze ufortyfikowana twierdza, którą Borowski wiernie zobrazował. Jaworski natomiast narysował w tym miejscu park z fakszywie nakreślona bryłą samego zamku (bez dziedzińca). Kopię tę wykonano prawdopodobnie około 1780 r. Znana jest również mapa z wykazem działek, takim jak na mapie Borowskiego z 1759 r. Pokazuje ona tylko place w centrum i działki ogrodowe otaczające je, tak jak na planie rysowanym przez Jaworskiego. Mapa ma błędnie podaną datę „1749”. Jest ona kopią wykonaną w okresie międzywojennym przez Stanisława Cetnarskiego, w 1933 r., którą sporządził na podstawie mapy T. Jaworskiego, posiłkując się fotografią oryginalnej mapy W. Borowskiego.

Sporządzona przez W. Borowskiego mapa Łańcuta z 1759 r., o wymiarach 95 x 60 cm, wykonana została na papierze, a następnie oprawiona w ciemnoszare płótno. Za czasów Potockich opatrzone ją herbem Piława widniejącym na okładce i podpisano „N: 16 Miasto Łańcut z Wsią Podzwierzyniec wymierzone przez W. A. Borowskiego w roku 1759”. Zarówno herb jak i dwa numery inwentarzowe, z których jeden (Nr. 7) dopisany został odręcznie, świadczą o przynależności do archiwum Potockich w Łańcutcie. Mapa ukazuje na czteroczęściowej planszy teren miasta, jego dzielnicę Kąty, obszar Podzwierzynca

leżący na krańcach południowo-wschodnich oraz pierścieni pól folwarcznych otaczający miejskie centrum od północy, wschodu i południa. Wyraźnie widać, że południowe granice z Soniną przebiegały wówczas jeszcze na linii dworskich sadzawek i strumienia wpadającego do dużych stawów położonych na pograniczu Soniny i Głuchowa, nazywanych niegdyś Jezioro Krzemieniec. W części północnej ujętego obszaru widoczna jest wschodnia część Wiśtoka, położona mniej więcej na wschód od linii Krzemienica – Czarna. Na mapie zaznaczone zostały młyny (krzemieniecki i miejski) oraz dwa mosty. Podzwierzyniec, mający wówczas już swoją nazwę, ciągle pozostawał obszarem o niesprecyzowanym statusie prawno-organizacyjnym. Wspólna z miastem numeracja działek wskazuje, że był jego dzielnicą. Pomiary robione do tej mapy wraz z wykazem właścicieli posesji znajdują się w rękopisie *Kommensuracja gruntów miasta Łańcuta i Przedmieścia łańcutckiego 1758 r.* Wykaz właścicieli umieszczony w lewym, dolnym rogu mapy, obejmuje 275 pozycji i wymienia „imiona y nazwiska tych, którzy na swoich miejscach dla szczupłości Figur Gruntów nie pomieścili się”. Wymienione osoby to właściciele posesji z obszaru głównie miasta, gdzie zabudowa była stosunkowo gęsta, a działki mniejsze niż na pozostałym przedstawionym obszarze. Pomińnięte w wykazie numery odnoszą się do posesji dokładniej na mapie opisanych, a znajdujących się w obrębie Podzwierzynca i Kątów. Zgodnie z legendą, na mapie kolorem żółtym „iluminowane” (ozdobione) zostało „miasto Łańcut z Gruntami do niego należącymi y Wsią Podzwierzyncem, między którymi znajdują się Grunta Krzemienieckie w swojej rozległości”. Fioletowym „dystygowano” (wyróżniono) „przyległości Przedmieścia łańcutckiego”, seledynowym – wsi Soniny, różowym – Głuchowa, błękitnym – Woli Świątostawskiej, fioletowym – Woli Jordanowskiej, różowym wsi – Czarnej. Kolorem żółto-czarnym „determinowano” (określono) „Grunta Krzemienieckie, między Gruntami Łańcutskimi znajdujące się, tudzież Grunta do Probostwa Łańcutskiego należące y położenie Probostwa oraz Grunta Szpitalne”.

Zarówno wykaz właścicieli, jak i umieszczone poniżej legenda do mapy, obrysowane zostały ozdobnymi, barokowymi winiętami. Ich precyzyjna forma wskazuje, że autor bardzo poprawnie włądł piórkiem, pędzlem i grafionem.

PRZYPISY

¹ *Kopiarz przywilejów miasta Łańcuta*, oprac. M. Nitkiewicz, Łańcut 1986, s. XVII,

² *Polski Słownik Biograficzny*, T. 2, s. 351.